

ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่..) พ.ศ.
(การดำเนินคดีแบบกลุ่ม)

ยุทธพงศ์ ปิ่นอนงค์
นิติกรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาการดำเนินคดีที่เกิดจากเรื่องเดียวกัน โดยมีผู้เสียหายหลาย ๆ คนนั้น หากผู้เสียหายบางคน อาจจะได้รับ ความเสียหายในจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง ทำให้การฟ้องคดีเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะมี ค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ประกอบกับในการดำเนินคดีส่วนมากมักจะเป็นคดีเกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อม หรือคดี แรงงานเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับละเมิดที่ทำให้ผู้เสียหายหลายคนได้รับความเดือดร้อนยังมี อยู่เสมอ ได้เคยมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่..) พ.ศ. (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ในสมัยรัฐบาลชุดที่ผ่านมาแต่เนื่องจากเหตุปัจจัย ทางการเมืองทำให้ต้องตกไป ร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ถูกนำกลับมาแก้ไขและเสนอเข้าสู่สภานิติบัญญัติ แห่งชาติอีกครั้งหนึ่ง โดยในบันทึกประกอบร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินคดีแบบกลุ่มที่เป็นปัญหาในการดำเนินคดีมากขึ้น สร้างความยุ่งยากให้กับผู้เสียหายแต่ละคนในการ ดำเนินคดี จะทำอย่างไรให้ผู้เสียหายแต่ละคน ได้รับความสะดวกในการดำเนินคดี อันเกิดจากความเสียหาย ที่เกิดจากมูลละเมิด หรือการผิดสัญญา หรือความเสียหายที่เกิดจากกฎหมายเฉพาะที่มุ่งประสงค์คุ้มครอง บุคคลจำนวนมาก ดังที่เคยเกิดขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตลอดจนปัญหาโรงงานที่เกี่ยวข้องกับ การจ้างงาน

ทางคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยมีผู้แทนกระทรวง ยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักอัยการสูงสุด สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาด หลักทรัพย์ สภานายความ และสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ได้นำเสนอเรื่องดังกล่าวเข้าสู่คณะรักษา ความสงบแห่งชาติเพื่อนำเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นเรื่องด่วน ซึ่งสอดคล้องกับปัจจุบันที่ประเทศไทย กำลังจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียนส่งผลทำให้มีการโยกย้ายการลงทุนจากต่างชาติในรูปแบบต่างๆ เป็นจำนวน มาก หากเรื่องดังกล่าวยังไม่ได้รับการปรับปรุงในทางกฎหมาย ย่อมส่งผลเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ ของประเทศ ทำให้นักลงทุนต่างชาติขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมของไทย

ดังนั้นเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2557 ตามหนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ด่วนที่สุด ที่ นร 0503/16085 เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติที่เสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จำนวน 5 ฉบับ ในรัฐบาลของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เห็นความสำคัญของการแก้ไขประเด็นในส่วนดังกล่าวจึงได้เสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นการด่วน โดยถือเป็นหนึ่งในห้าของร่างพระราชบัญญัติที่มีประโยชน์ในการเร่งให้เกิดการบังคับใช้เป็นกฎหมายต่อไป

ทั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลบางส่วน ร่างพระราชบัญญัติซึ่งได้ผ่านการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นที่เรียบร้อยแล้วเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2557 หลังจากนั้นได้ส่งร่างพระราชบัญญัติไปยังนายกรัฐมนตรีเพื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯ เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2558 และจะมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายในอีกไม่ช้านี้ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

แนวคิดตาม Rule 23 ของ Federal of Civil Procedure ประเทศสหรัฐอเมริกา

เนื้อหาในร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวทางสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ได้อาศัยรูปแบบของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (Federal of Civil Procedure) ในระบบ Common Law ของประเทศสหรัฐอเมริกา ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ตามความใน Rule 23 เป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากรูปแบบหนึ่งที่ประเทศไทยต้องการมาปรับใช้ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นมากกว่าเดิมที่ได้มีการปฏิบัติกันมา

จะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นกลไกที่เก่าแก่มากของกลุ่มประเทศแองโกล-แซ็กซอน มีแนวความคิดที่จะให้เอกชนรวมกันเพื่อฟ้องคดีเยียวยาความเสียหายของตนเองซึ่งเป็นที่มาของการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยมีสาระสำคัญเป็นการอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มสำหรับคดีที่เรียกร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนและคดีที่ขอให้ศาลสั่งห้ามกระทำการ โดยการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แพร่หลายไปในประเทศกลุ่ม Common Law เช่น ประเทศแคนาดา ประเทศออสเตรเลีย แม้กระทั่งบางประเทศของกลุ่ม Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศบราซิล รัฐควิเบกของประเทศแคนาดา ในเอเชีย ได้แก่ ประเทศจีนและประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น

แนวคิดที่ทำให้ผู้เสียหายร่วมกันมีบทบาทในการฟ้องดำเนินคดีแบบกลุ่มขึ้น โดยมีประเด็นสำคัญอยู่ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. การดำเนินคดีแบบกลุ่ม กำหนดให้ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาอนุญาตให้เกิดการดำเนินคดีแบบกลุ่ม
2. การดำเนินคดีโดยอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลัก ในกระบวนการพิจารณาเพื่อดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยเฉพาะ เช่น กรณีการถอนคำฟ้อง ในคดีสามัญ ในหลักกำหนดให้เป็นดุลยพินิจของศาลเห็นสมควรอนุญาตให้ถอนคำฟ้องหรือไม่ โดยต้องคำนึงถึงสมาชิกทุกคนในกลุ่มเป็นสำคัญ
3. บทบาทของทนายความเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการฟ้องคดี ประกอบกับการดำเนินคดีมีค่าใช้จ่ายสูงมาก ดังนั้นทนายความจะเป็นผู้ตรองค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีทั้งหมดไปก่อน โดยมีเงินรางวัลทนายความเป็นสิ่งจูงใจในการดำเนินคดี

หลักสำคัญของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

การดำเนินคดีแบบกลุ่มตามร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว พอสรุปหลักสำคัญได้ 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ความเหมือน (Commonality) กล่าวคือทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต้องมีความเหมือนกันทั้งตัวโจทก์และสมาชิกกลุ่ม หากแตกต่างกันศาลย่อมยกฟ้องคดีดังกล่าวได้ง่ายขึ้น

2. ผลของคำพิพากษาผูกพันบุคคลอื่นที่ไม่ได้เข้ามาในคดีโดยวิธีแจ้งหรือการประกาศ (notice) เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของคดีและทราบถึงสิทธิของตน เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในสังคมช่วยให้เกิดการเยียวยาในทางที่สะดวกมากขึ้น

3. การออกจากกลุ่ม (opt-out) แม้ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มจะต้องผูกพันตามคำพิพากษาในคดีแบบกลุ่มแล้วก็ตาม แต่ถ้าสมาชิกดังกล่าวมีความประสงค์จะขอออกจากกลุ่มเพียงแสดงเจตนาต่อศาลในการขอออกจากกลุ่มและต้องการดำเนินคดีฟ้องร้องด้วยตนเอง

4. ตัวโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ต้องอยู่ในดุลยพินิจของศาลในการคัดเลือก ผู้ที่จะมาเป็นโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์โดยละเอียดและรอบคอบ

กรณีตัวอย่างคดีที่ดำเนินคดีแบบกลุ่มที่น่าสนใจ ทั้งในประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกา

สำหรับในประเทศไทยได้มีคดีที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้หลายคดี ส่วนมากเป็นคดีสิ่งแวดล้อม หรือคดีแรงงาน ในกรณีที่ยกตัวอย่างคือในคดีที่เกิดขึ้นในศาลปกครอง โดยคดีศาลปกครองสูงสุดคดีหมายเลขแดงที่ อ. 44/2550 เรื่องคดีพิพาทที่เกี่ยวกับการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย จำนวนผู้ฟ้องคดีมีทั้งหมดถึง 210 คน เข้าลักษณะการดำเนินคดีแบบกลุ่มในการช่วยให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นคดีสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากปัญหาบริเวณที่ตั้งสุสานและฌาปนสถานเป็นทางน้ำไหลผ่านไปสู่มุมชนก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ มีผู้เสียหายในชุมชนเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อชุมชนเป็นบริเวณกว้าง ส่งผลเสียหายต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและแหล่งที่เป็นประวัติศาสตร์สำคัญของชาติ คดีดังกล่าวศาลปกครองสูงสุดเห็นฟ้องด้วยกับคำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นมีคำพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งที่ออกใบอนุญาตดำเนินการสุสานและฌาปนสถาน

ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกา ในคดีของ Facebook เป็นคดีที่ In re: Zynga & Facebook Privacy Litigation เป็นคดีเรื่องของการใช้ข้อมูลของสื่อออนไลน์โดยอาศัยรูปแบบของเกมฟรีทางออนไลน์ที่เรียกว่า FarmVille โดยทางผู้เสียหายได้กล่าวหาว่าทางบริษัท Zynga ซึ่งเป็นบริษัทผู้ผลิตเกมให้กับ Facebook ในข้อหาร่วมกันแอบเก็บข้อมูลของผู้เล่นเกมไปแชร์ให้บุคคลที่สามเป็นการละเมิดกฎหมายคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล (The Electric Communication Privacy Act: ECPA) เป็นลักษณะการแอบส่งข้อมูลสองชั้นดังกล่าวให้บุคคลที่สามโดยไม่ได้รับอนุญาต ผลทางคดีของศาลอุทธรณ์แห่งสหรัฐอเมริกาภาค 9 (9th Cir) มีคำพิพากษาไม่ถือว่าเป็นข้อมูลหรือ contents เป็นเพียงรายการที่บันทึก (Record) โดยในกระบวนการพิจารณา จะเห็นว่าเป็นการรวมกลุ่มสมาชิกผู้เล่นเกมทั้งหมดในการเป็นผู้เสียหายจำนวนมาก เนื่องจากคดีดังกล่าวผู้เสียหายแต่ละคนย่อมไม่สามารถต่อรองกับบริษัทที่มีขนาดใหญ่ได้ง่ายๆเนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงด้วยเหตุนี้ผู้เสียหายแต่ละรายจึงมีโอกาสในการต่อสู้คดีโดยวิธีดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ในคดีนี้ผู้ยื่นฟ้องในลักษณะการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อประโยชน์ของผู้ใช้ Facebook ทั่วสหรัฐอเมริกา ที่ได้รับและส่งข้อมูลรวมทั้ง URLs ผ่านระบบของ Facebook โดยเรียกร้องค่าเสียหายแทนผู้ใช้งานทั้งหมดในอัตราคนละ 100 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อหนึ่งวัน หรือไม่เกิน 10,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อคน

ข้อดีของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

1. ลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเนื่องจากผู้เสียหายหลาย ๆ คนเข้ามารวมตัวกันในการฟ้องคดี
2. เป็นมาตรการที่เพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกอย่างทั่วถึง ให้ได้รับค่าเสียหายตามสมควรที่เกิดขึ้นจากผลของการละเมิดนั้น
3. ทำให้การดำเนินคดีในปัญหาอย่างเดียวกัน ได้รับผลเป็นอย่างเดียวกัน โดยจำเลยจะไม่ได้รับผลกระทบจากคำพิพากษาที่แตกต่างกัน
4. ทำให้ผู้ที่เสียหายเกิดความยับยั้งชั่งใจในการที่จะก่อให้เกิดความเสียหายได้ เนื่องจากหากกระทำผิดกฎหมายขึ้นมา กลุ่มผู้เสียหาย ย่อมต้องอาศัยจุดนี้เข้ามาเยียวยาปัญหาดังกล่าว ฝ่ายที่จะฝ่าฝืนย่อมเกิดความเกรงกลัว เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นจากผลของคำพิพากษา ดังนั้นจึงทำให้เกิดผลดีทั้งสองฝ่ายได้
5. การดำเนินคดีแบบกลุ่ม เป็นมาตรการที่คุ้มครองผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และผู้ได้รับความเสียหายเพียงเล็กน้อย ให้ได้รับการเยียวยาแก้ไขอย่างเหมาะสม คุ่มค่ากับความเสียหายที่เกิดขึ้น เพราะลำพังตนเองคนเดียวย่อมยากที่จะไปฟ้องร้องกับกลุ่มผู้มีอิทธิพลทางสังคมได้ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เสียหายรายย่อยมารวมกันย่อมเป็นพลังต่อรอง โดยอาศัยการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นแนวทางในการต่อสู้คดี

ข้อเสียของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

1. การดำเนินคดีในลักษณะนี้ส่งผลทำให้ผู้ประกอบการอาจตกในสภาวะล้มละลายได้ และอาจมีผลต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม เนื่องจากผลคำพิพากษาในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ย่อมต้องมุ่งเยียวยา กับผู้เสียหายในส่วนใหญ่ของสังคมมากจนเกินขอบเขตของความเสียหายที่ทางผู้ประกอบการจะคาดคะเนได้
2. เป็นลักษณะของการต่อรองมากกว่าที่จะใช้หลักสุจริตของการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เป็นเพียงกลุ่มผลประโยชน์ของตนเองเท่านั้น ไม่ได้มีเจตนาคุ้มครองประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มอื่นๆ
3. ส่งผลทำให้เกิดการค้าความมากขึ้น ปัจจัยหลักอยู่ที่ทนายความเป็นหัวใจสำคัญในการผลักดันให้เกิดการสร้างผลประโยชน์ แทนที่จะช่วยเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยเจตนาเดิมในกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้

ข้อสังเกตของคณะกรรมการวิสามัญ สถาบันบัญญัติแห่งชาติ

1. การกำหนดให้ประธานศาลฎีกามีอำนาจในการออกข้อกำหนดเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นอื่น ๆ ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้มีส่วนได้เสียที่จะอยู่ในขอบข่ายการเป็นกลุ่มบุคคลหรือสมาชิกกลุ่มในบางประเภทของคดีหรือไม่ ด้วยเหตุนี้การออกข้อกำหนดแต่ละครั้งควรที่จะใช้ความระมัดระวัง และคำนึงถึงสิทธิของผู้มีส่วนได้เสียให้ครบถ้วนในรายละเอียด
2. การดำเนินคดีแบบกลุ่มในกฎหมายเฉพาะ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งกำหนดให้ศาลอุทธรณ์มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัย โดยศาลดังกล่าวทำหน้าที่ในการพิจารณาคดีเป็นศาลแรกดังเช่นศาลชั้นต้น กรณีมีผู้ได้รับผลกระทบจำนวนมาก เพื่อมิให้เกิดความเข้าใจ

ที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ถูกต้อง ก็ควรที่จะมีการแก้ไขกระบวนการพิจารณาในกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย โดยต้องระบุให้ชัดเจนว่ากฎหมายใดบ้างที่ผู้ได้รับผลกระทบสามารถหรือไม่สามารถร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม

3. การกำหนดมาตรการการจ่ายเงินรางวัลความที่กำหนดไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม รวมทั้งมาตรการบางประการที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม หากกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว

4. บทบาทของนายความฝ่ายโจทก์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากในด้านการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ในฐานะที่รับผิดชอบการรวบรวมผู้เสียหายและพยานหลักฐาน การนำสืบพยาน รวมทั้งการจ่ายเงินทศรองทั้งหมดในคดีไปก่อน โดยกำหนดให้นายความได้รับผลประโยชน์ในลักษณะเงินรางวัลเสมือนการลงทุนหวังผลตอบแทนอันสัมพันธ์ต่อการเข้าข่ายเป็นการค้าความ ดังนั้นประธานศาลฎีกา ต้องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขควรมีหลักประกันเกี่ยวกับการรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มที่มอบหมายให้นายความในการดำเนินคดี รวมถึงหลักเกณฑ์การจ่ายเงินรางวัลเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้งคู่ความและนายความ ด้วยความรอบคอบและรัดกุม

5. การจัดตั้งกองทุนยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม หรือกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย หรือกองทุนอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน โดยภาครัฐสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยเฉพาะ ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรกลาง เนื่องจากต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากในการดำเนินคดี รวมทั้งทำหน้าที่ให้ความรู้และคำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มด้วย

ข้อสรุปและเสนอแนะ

การดำเนินคดีแบบกลุ่มในปัจจุบันยังกำหนดอยู่ในขอบเขตที่จำกัด กล่าวคือในกฎหมายว่าด้วยสิ่งแวดล้อม กฎหมายแรงงาน กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค จำเป็นต้องมีการขยายขอบเขตของการดำเนินคดีที่สภาวะสังคมเกิดปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดและผิดสัญญา กฎหมายการแข่งขันทางการค้า กฎหมายที่เกี่ยวกับหลักทรัพย์ เนื่องจากผลของการละเมิดมีค่าเสียหายทางเศรษฐกิจที่สูงอย่างต่อเนื่อง ลำพังให้ผู้เสียหายที่มีทุนทรัพย์จำนวนจำกัด ย่อมไม่สามารถฟ้องร้องได้เองโดยลำพังได้ จำเป็นต้องทำอย่างไรให้ภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือในการสร้างกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มเข้าถึงผู้เสียหายในรูปแบบที่สะดวกมากขึ้น ช่วยทำให้เกิดพลังต่อรองกับกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ได้มากขึ้น ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำที่สภาพเศรษฐกิจนับวันยิ่งส่งผลเสียหายมากขึ้น หากไม่ได้รับการแก้ไขในปัญหาจากผู้เสียหายที่มีทุนทรัพย์น้อยที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม เนื่องจากต้องมีภาระค่าใช้จ่ายในการฟ้องคดีค่อนข้างสูง

ดังนั้นต้องให้ภาครัฐโดยเฉพาะระบบยุติธรรม รวมไปถึงหน่วยงานสภาพนายความองค์กรประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจในหลักการที่จำเป็นต้องมีการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อช่วยเหลือผู้เสียหายให้มากขึ้น เพื่อช่วยให้ผู้เสียหายที่มีจำนวนทุนทรัพย์น้อยได้เข้าถึงกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ทำให้ได้รับการเยียวยาอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จุมพล ภิญโญสินวัฒน์. (4-10 กรกฎาคม 2557). Facebook กับข้อมูลผู้ใช้งาน. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, น. 26-27.

ทัศนีย์ อังสนานนท์. (2551). การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action). บทความนำเสนอในการอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม. ศาลยุติธรรม.

ธนบัตร จิวาลักษณ์. (2552). การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย, คณะนิติศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (4 กันยายน 2557). หนังสือด่วนที่สุด ที่ นร 0503/16085 เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติแห่งชาติที่เสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จำนวน 5 ฉบับ. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2557 จาก <http://www.parliament.go.th>

ภาษาต่างประเทศ

In Re: Facebook Privacy Litigation v. Facebook, INC., No 12-15619, (9 the Circuit Court of Appeals. 2014).

In Re: Zynga Privacy Litigation v. Zynga Game Network, INC., No 11-18044, (9 the Circuit Court of Appeals. 2014).